

# ОНТОЛОГІЯ ПРАВА

© 2004 р. А. А. Козловський

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

## ОНТОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ



«Проблема реальности» в смысле вопроса, есть ли в наличии и доказуем ли внешний мир, обличает себя как невозможная, не потому что она в порядке следствия ведет к неразрешимым апориям, но потому что само сущее, стоящее в этой проблеме темой, подобную постановку вопроса как бы отклоняет

...Разные теоретико-познавательные направления не столько промахиваются как теоретико-познавательные, но на основе упущения экзистенциальной аналитики присутствия вообще просто не достигают почвы для феноменально обеспеченной проблематики.

М. Хайдеггер

1. *Відповідальність онтологічна.* Її не уникнути, від неї не втекти, хіба що в Ніщо. Але Ніщо саме є крайньою формою відповідальності.

2. *Відповідальність гносеологічна.* Вона завжди зумовлена пізнавальними процесами. Тому ступінь пізнавальної активності визначає характер і міру відповідальності.

3. *Відповідальність аксіологічна.* Аксіологічний парадокс тут полягає в тому, що з величезного тягаря для кожної людини відповідальність може певним чином перетворюватися в абсолютну умову свободи, насолоди і щастя.

4. *Відповідальність логічна.* Алогічна відповідальність з аподиктичною послідовністю призводить до відповідальності логічної. Вони тотожні.

5. *Відповідальність за своєю природою завжди юридична.* Фізична чи фізіологічна, моральна чи релігійна, політична чи економічна чи

будь-яка інша є лише юридизованими різновидами відповідальності, оскільки завжди пов'язуються з порушенням прийнятих норм, об'єктивних законів або встановлених правил і через те з необхідністю передбачаючих онтологічну санкцію в специфічних її формах [34, р. 217].

6. *Відповідальність субстанційно духовна.* Жодна зі згаданих характеристик відповідальності, якщо вона не пронизана духом і духовністю, є безпідставною в своїй основі: бездуховна онтологія "розвалюється" в хаотичне місиво матеріальності, бездуховно-пізнавальна активність призводить до саморуйнації, бездуховні цінності замість прогресу розчавлюють тягарем, бездуховна логіка стає алогічною, а юридизовані форми бездуховної відповідальності стають неправом.

### 1. Онтологія відповідальності (екзистенціально-феноменологічний аналіз)

Буття виникло з Ніщо як Відповідальність.

Ніщо – стихія безвідповідальності, а з безвідповідальності ніщо не виникає. Становлення завжди є поступовим нівелюванням безвідповідальності й зростанням паростків відповідальності.

Безвідповідальність є тупиковий шлях і провал у Ніщо. Водночас духовна "безвідповідальність" є стихією Свободи.

Як і Чому Буття виникає з Ніщо? Для чого Ніщо потрібно було стати відповідальним, коли безвідповідальність є стихія і автентичний стан Ніщо?

Буття – це відповідь Ніщо за прийняття на себе відповідальності.

Те, що існує, заявляє про себе. Буття заявляє про себе Ніщо тим, що бере на себе відповідальність. Ніщо не має за що відповідати. Якщо воно за щось і відповідає, то тоді Ніщо це відповідь Буттю про безвідповідальність і вже не є Ніщо, а Становлення. Становлення через відповідальність становиться в Буття, яке відповідальне за все. Повнота Буття це Абсолютна Відповідальність, що в реальності майже не існує. Реальність і є відносна відповідальність, вона частково від-

повідас за себе, частково стихійна і безвідповідальна, або безвідповідальна перед Ніщо.

Все, що існує, заявляє про себе і дає відповідь Ніщо про те, що воно не Ніщо, а відповідальність. Зростання Буття є зростання відповідальності, яке в своєму розвитку проходить певні стадії, відмінні між собою в якісному значенні. Тому рівні Буття є рівні Відповідальності. Існування можливе й без відповідальності, але саме тому воно є існуванням, а не Буттям. Екзистенція як існування є існування в Бутті. Існування настільки екзистенціальне, наскільки воно буттєве. Право настільки екзистенціальне, наскільки воно Буттєве, а не тому що воно суще. Сущє не завжди відповідальне, ступінь його відповідальності визначає й можливості його буттєвості. Буття і Ніщо як крайнощі опосередковуються через Сущє, в якому перемішане буттєве й нищівне. Тому принципова хибність правореалізації й правозастосування полягає в абсолютному ототожненні їх буттєвості, коли вони є тільки певною мірою буттєвості в суцюзому як правоіснуванні.

Буття є такою абстракцією, в якій більше Життя і Права, ніж у самому житті і функціонуванні права, коли вони тільки існування суцюзого. Відповідальність є шлях і механізм наближення правового суцюзого до Права і реального існування до субстанціального (справжнього) Життя. Право настільки субстанціальне, наскільки воно відповідальне.

Відповідальність – субстанція Права. Буття права це буття його відповідальності. Закон, конституція настільки правові, наскільки субстанціально відповідальні. Субстанціально безвідповідальний акт є правове ніщо, існуюче в структурі правовідносин і функціонально поглинає субстанціально правове, поступово перетворюючи його в неправове, а потім і в Ніщо.

Отже, Відповідальність як правова субстанція є джерелом життя та існування Права, водночас Безвідповідальність є формою ерозії й поглинання права в Ніщо.

Ніщо як стихія безвідповідальності дає ілюзію автентичної свободи і субстанціальної самодостатності.

Абсолютна Відповідальність мало відрізняється від Абсолютної Свободи, яка є “вільне море спокійної безвідповідальності”. Проте абсолютна відповідальність є тільки вищий ідеал і шлях до вищої свободи, в реальності ж, яка є віртуальною консистенцією буття і суцюзого, відповідальності й безвідповідальності, вищий рівень відповідальності насправді є тільки відносно мо-

жливий рівень і не дає абсолютної свободи. Властивість людини завжди забігати в абсолютну свободу (“роблю, що хочу, тому що я так хочу”) згодом карається нею ж самою як темпоральна трансформація в абсолютну відповідальність.

Свавілля є *перестрибування* межі власної відповідальності, за якою маячить Ніщо як нищівна відповідальність перетворення в ніщо. Водночас постійне *долання* власної межі відповідальності є трансцендентальний шлях до Буття як буттєвої відповідальності свободи в повноті існування. Де критерій свавілля чи відповідального трансцендування? Критерій в єдності мого Я і Трансцендентного. Свавілля – коли моє Я заміщає, підміняє, поглинає, заперечує Трансцендентне. Екзистенція – коли Трансцендентне є метою і формою реалізації мого Я. Свавілля завжди прикривається трансцендентним, як хитрий депутат – народом. Я намагаюсь стати, досягти й отримати своє Я, в якому моє я стає справжнім Я, таким, яким воно може і повинно бути, проте я можу, відчуваю, потребую і впевнений стати своїм Я тільки завдяки Трансцендентному, як вищий шлях до самого себе.

Свавілля – це я, яке намагається стати Я завдяки і через своє я. Право – це я, яке стає Я через трансцендентне. Тому що Право і є Трансцендентне як Буття Справедливості в його Відповідальності.

Реальність – це динаміка Буття і Суцюзого, Відповідальності й Безвідповідальності. Невикритий злочин є безвідповідальність як специфічна форма відповідальності перед Ніщо. Злочин це деформація буття і ніщо суцюзого.

Відповідальність є мірою людини. Людина є мірою всіх речей, а відповідальність – мірою людини. Людина настільки Людина, наскільки відповідальна.

Проте в самому Бутті чи в традиційній логіці його пізнання закладена якась вада: моральна добродійність вважається основою повноти радості і щастя, проте як в повсякденному житті злий і хитрий завжди отримує більшу насолоду тутешнього існування; буття також відповідальне, проте безвідповідальність дає більше задоволення і не до чого так не прагне людина, як “перестрибнути” через будь-які перешкоди відповідальності – від найменших до життєво стратегічних.

Безвідповідальність завжди солодка: вона дає *зиск*; вона дозволяє *обігнати* ближнього в погоні за успіхом, насолодою і радощами життя. Чим безвідповідальність не приємніше від відповідальності? А відповідальність це завжди напруга, тяжка праця, яка тільки й призводить до справе-

дливістю, тому й справедливість видається завжди важкою, рутинною, що врешті решт не виправдовує себе в своєму зиску. Та радість, яку дає справедливість, аж ніяк не компенсує витрачених зусиль й перенесених страждань, перш за все часу, які на неї витрачено. Тому радість хитрування та безвідповідальності значно приємніша: вона легша, швидше отримується і дозволяє думати вже про інше, а не зациклюватися на якомусь одному етапі. За життя треба пройти багато етапів, і зациклюючись на якомусь, не встигнеш дійти до інших не менш важливих, щоб підводячи підсумки, в твоєму багажу було значно більше, ніж у інших, і ти б зміг вважати себе більш значною особою, ніж інша. Встигнути, встигнути, встигнути – чи не одна з найпоширеніших онтологічно-темпоральних інтенцій і причин безвідповідальності. Час є Відповідальність, відповідальність є час. Безвідповідальність швидка, ефективна, хитра, мобільна. “Швидкість – душа будь-якої справи”, – констатував лорд Честерфілд. Що ж може бути швидше, ніж сама безвідповідальність?

Швидкість та ефективність – пафос безвідповідальності. Чому уповільненість більш виправдана? Вона надійна, надійніша. Надійність передбачає Волю. Воля – умова уповільненості, а тому й надійності. Безвідповідальність хоч і швидка й ефективна, проте ефективність її або короткочасна, або ненадійна. Ось основна вада безвідповідальності – ненадійність, неонтологічність, вона завжди передбачає ризик втрати ефективності, а то й втрати результату та необхідності “сплати неустойки”, тобто зустрічі із відповідальністю. Відповідальність завжди передбачає виплат волі, часу й терпіння. Тільки такою ціною можна оплатити ефективність і спокій. Відповідальність можна розглядати як “політекономічний” (в термінах Ж. Бодрійара) механізм отримання ефективного результату, надійності та спокою. Поспіх породжує, просто вимагає безвідповідальності. Поспіх – хіба не основна риса сучасної епохи [6].

Безвідповідальність завжди пов’язана з ризиком. Хіба можна уявити собі цікавість життя без ризику. Ризик і Життя неподільні, без ризику – сум, нудьга і нецікавість. Хто не ризикує, той не знає радощів життя. Як пов’язані ризик і безвідповідальність? Хіба не є ризик більш складною формою відповідальності [19]?

Відповідальність завжди регламентована, тому й нецікава. Засвоївши розроблений механізм, далі неможливо просуватися вище по ієрархії без такого ж рутинного засвоєння “наступної відпо-

відальності”. Ризик це завжди вихід за межі сталого, рутинного.

Небажання відповідальності визначається її нецікавістю: “Не хочу бути відповідальним, це нецікаво. Відповідальність розписана за пунктами, які вже набридли. Хочеться нового, та як його досягти, коли воно не розписане у відповідальності, принаймні для мене не регламентоване, оскільки про цю регламентацію я ще не знаю, нею не володію, а результату я жадаю вже, негайно, оскільки попередній мені вже нецікавий, а засвоювати наступний механізм відповідальності важко, довго і не завжди бажано, як би його перестрибнути, а потім вже якось освоїти само собою. Я вище інших, а хто знає яким шляхом я його отримав цей рівень. Я ж не цікавлюся метушню інших, сужу тільки за результатом. Хто не має результату, тільки й судить про шлях його отримання. Ти отримуй сам результат, а потім вже суди. Говорити легко, ти отримай результат, його важко досягти в будь-якій формі, відповідально чи безвідповідально”. Отже, відповідальність є *внутрішня* характеристика механізму отримання результату. Результат є *зовнішня* характеристика діяльності людини.

Відповідальність внутрішня, безвідповідальність зовнішня [2, с. 23]. Відповідальність відповідає і за *засоби*, безвідповідальність – тільки за *мету*. Мета, результат має більше значення для людини, тому їм приділяється значно більша увага в діяльності людини. Про людину судять за її досягненнями, це перша й основна характеристика самодостатності людини. Людей розрізняють за результатами і людина дбає про свої результати, по них судять про тебе, а не про те, як ти довго мучився і страждав за них. Твої страждання це твої проблеми і нам вони не цікаві. Тому мета і результат у нашому сучасному світі переважають. Понад те, вони є основною характеристикою сутності й цінності людини. Засоби завжди приховані, більш того, вони навпаки саме й приховуються, щоб не напружувати інших і свідчити про мою надзвичайність і легкість отриманих мною результатів. А раз вони отримані мною так легко, то значить я в майбутньому зможу отримати ще більші результати. Тобто я вже сьогодні є більш могутнім, ніж насправді, я потенційно могутніше, якщо те, що я досяг, мені далось так легко, для чого напружувати інших своїми проблемами досягнення результату, інакше вони не будуть думати про мою потенціальну могутність, а вважати мої результати як межу, хоча б на даному етапі. Тоді треба знову доводити всім, що я можу бути ще вище. Коли ж

я маю характеристику потенційної могутності, вона мене підтримує, допомагає і стимулює. Якщо я не справлюся з даним етапом відповідальності або не зможу обійти його засобом безвідповідальності, тоді й отримую свої проблеми, які стануть відомі іншим, а тепер це тільки мої проблеми засобу.

Кожен етап має свої часові межі. Коли ти їх перебільшуєш, то отримуєш характеристику безвідповідальності [7, с. 292]. А якщо ти випереджаєш загальноприйняті параметри часу, тоді ти або успішний, або розумно ефективний, або хитро-невідповідальний. У будь-якому разі вихід за часові межі вікового етапу (відставання) пов'язується із безвідповідальністю.

Відповідальність є характеристикою конкретного онтологічно вікового етапу людини. Проте відповідальність може й дозволити перестрибнути через даний етап, якщо форма діяльності більш ефективна, ніж передбачено механізмом відповідальності даного етапу. Відповідальність пов'язана із механізмом. А механізм має простір для творчості, і коли вона розкриває цей прихований потенціал, то він може дати результати, що перевищують характеристики даного етапу, що прискорює перехід до наступного.

Тобто, у відповідальності існує прихована закономірність засобів і результатів їх отримання: переакцентування уваги на результатах (основний критерій відповідальності сучасного суб'єкта) приховує значимість потенціальних джерел засобів-механізмів їх досягнення. Отже, ігнорування механізмів відповідальності – безвідповідальне!

Будь-яка категорія права може бути протестована стосовно її дії як відповідальності. Відповідальність є лакмусовим папірцем і інститутів права, і норм, і будь-якого іншого феномена права, оскільки в їх основі так чи інакше лежить структура відповідальності. *В основі права лежить структура відповідальності.* Якщо необхідно виявити сутність і структуру права – вияви сутність і структуру відповідальності. Так само лакмусовий папірець відповідальності є своєрідним тестом і будь-якої концепції права. Слабка в своїх аргументах концепція права не дає ефективного механізму відповідальності, її взаємодії з безвідповідальністю та її наслідками.

Якщо відповідальність є формою, а результат змістом, то тоді це така форма, яка значною мірою відповідальна за зміст. Інколи реалізована форма повністю руйнує бажаний зміст. Інколи новий зміст корегує форму, підтягує її до себе. Частіш за все так воно й буває: суб'єкт “перестрибує” через форму за ради змісту, реалізує

мету випадковими засобами і потім її оформлює. Великий розрив між формою і змістом руйнує і зміст, і результат.

Відповідальність є сутністю права чи тільки формою його функціонування? Відповідальність є субстанцією права чи право може бути безсубстанціальним? Чи може право бути безвідповідальним, чи можливе безвідповідальне право? Безвідповідальність необхідно наявна в структурі відповідальності і без неї не можлива. Відповідальність є долання безвідповідальності. Проте безвідповідальність цікавіша, швидша. Чому безвідповідальність так приємна і бажана, результативна і безпосередня?

Відповідальність завжди опосередкована. Безпосередність є запахом життя, повноти природи, природних сил. Опосередкованість завжди раціоналізована та пов'язана з вольовим придушенням природних інстинктів, їх придушенням.

Дуже сумна відповідальність: вона є перманентним придушенням природних бажань і насолоди заради майбутньої насолоди, і не має гарантії, що та майбутня буде повною і тривалою. Безвідповідальність є насолодою вже тепер і зараз, а відповідальність тільки обіцяє її в майбутньому і негарантовано.

Відповідальність настільки ж надійна, наскільки і ненадійна. Вона може дати гарантовані результати і спокій, але може й не дати таких результатів, або просто жалюгідні результати відносно затрачених зусиль. Де гарантія сьогоденної відповідальності, що вона дасть у майбутньому потрібні результати? А безвідповідальність, ризикована й захоплююча чи хоча б просто цікава, може дати результати як швидкі надприбутки, а якщо не дасть, то й зусиль вона потребувала вже й не досить великих – політекономія проста. Чи варто засуджувати І. Бен-тама з його економією насолоди, коли абсолютна більшість людей діє саме за такою схемою?

Отже, основні онтологічні категорії, які значною мірою можуть привідкрити нам завісу таємниці відповідальності як такої та “глибинні засади юридичної відповідальності” [13, с. 12], це перш за все: а) *безвідповідальність* – чому право завжди має і породжує безвідповідальність, проте не може без неї існувати і завжди з нею ворогує?; в) *час* і його прискорення чи уповільнення, певний обсяг часу на реалізацію програми певного етапу життя; с) *ризик* і його результативність, економічність і нешкідливість у випадку втрат або надприбутків насолоди у випадку виправданого ризику; d) *насолода і страждання*; e) зовнішня оцінка результатів і відповідальність як

внутрішній механізм діяльності, тобто *внутрішнє і зовнішнє*; f) результат, *мета* і його *засоби*; g) *форма і зміст* як характеристики відповідальності й безвідповідальності; h) *кількість і якість* в структурі відповідальності й безвідповідальності; i) *природа людини* як джерело відповідальності чи безвідповідальності; j) *регламентованість* відповідальності і *творчість* безвідповідальності водночас творчий потенціал регламентованого механізму відповідальності; k) *смісл життя* і відповідальність, негативістське ставлення до безвідповідальності, яка є викривлене розуміння завдань життя як накопичення результатів, які ще не дають самого смислу життя; l) *відповідальність як структура права*, а отже, і його субстрат і субстанція; m) *розвиток і саморозвиток* відповідальності, безвідповідальність як стрибок і відповідальність як розвиток. Невеличкий перелік категоріальних аспектів даного явища тільки свідчить, що *феноменологія відповідальності* ще не розкрита, в ній залишається безліч таємниць [12; 16], як і саме Право, що є відповідальним.

Чи не найбільшою екзистенціально-онтологічною таємницею в структурі відповідальності є *совість*.

Совість зав'язана на Буття. Совість є відповідальний механізм суще-буттєвості людини [7].

Буття як Відповідальність пов'язується з людиною через Совість.

Ілюзія в тому, що Совість вважають етичною категорією, тоді як вона є центральною категорією механізму функціонування автентичного права. Коли говорять про природне право, яке зафіксоване в позитивному, це значить, що знайдено певні соціальні форми регламентації совісті як показника буття, яке є основою природного права.

Повна регламентація совісті неможлива, як неможлива повна регламентація буття, яке нескінченне. Совість є форма скінченого в нескінченному, конкретна форма буття в конкретній людині. Критерієм придушення совісті є применшення, постійне і перманентне вбивство Буття в собі.

Совість є онтичною формою зв'язку сущого з Буттям як Відповідальністю. Совість – онтичний голос онтологічного Смыслу. Його, голос, можна задушити, та безсвідоме карає за онтологічний розрив із Буттям.

Совість онтологічна, тому що породжена соціальною онтологією як специфічною нормативністю самовиживання [11]. Проте існувати й функціонувати вона може тільки у формі інтравертно-суб'єктивних (моральна совість) чи у фо-

рмі екстравертно-об'єктивних (соціально поведінкова совість – етикет, правомірність дій) соціально-нормативних структур. Безсовісність означає відрив від онтології, втрата Буття й заплющення очей перед Ніщо. Тільки злиття з Буттям дає відчуття спокою, нечиста совість породжує неспокій через несвідомий відрив від Буття. Відповідальність і є механізмом закріплення в Бутті.

Проте відповідальність ніколи не гарантована, совість не завжди дає радість. Окрім механізму відповідальності як форми поведінки, є ще й інші обов'язкові її елементи, передусім онтологічна константа духовності, без якої відповідальність ніколи не гарантуватиме необхідно повноцінного результату. Про це йтиметься в шостій (заключній) статті з онтології юридичної відповідальності.

Совість може бути й бездуховною, коли набуває вигляду зовнішнього процедурно-церемоніального характеру. Це завжди робиться для виправдання перед іншими (наприклад, нова мода у політиків демонструвати перед телекамерами відвідування церкви), тоді як совість за своєю автентичною природою є недемонстративне, сутто внутрішнє явище і потребує виправдання (відповідальності) перед самим собою, самоочищення, а не відмивання.

Оскільки совість – духовно-внутрішнє явище, то в даному випадку діє *закон оберненої оцінки*: чим більше акцентується на демонстрації зовнішніх показників совісності, тим менше їх насправді в духовно-субстанціальному плані; чим більше неспокою в душі, тим більше зовнішнього фанфаронства. Закон оберненої оцінки діє завжди у формі постійної самокомпенсації, в сихоаналізі подібне явище називають сублімацією взаємовідповідальності Ego і Super-Ego [27, с. 425-439, 202-309].

Онтологічно право також сублімативне стосовно характеру відповідальності, і тут прихована одна з фундаментальних проблем функціонування й реалізації права як такого. При оцінці правомірної поведінки і різних форм правопорушень акцентується увага перш за все на аспектах зовнішньої поведінки суб'єкта. Основні форми ретроспективної відповідальності також мають чисто зовнішній, матеріально-об'єктивований поведінковий характер. Право загалом в онтично сущому має переважно біхевіористський характер. У цьому його регулятивність, але саме в цьому полягає і його обмеженість, неефективність.

Поведінка завжди мотивована. В мотивації ж концентруються не тільки чисто матеріальні потреби й інтереси, в ній задіяні й чисельні морально-духовні чинники, наприклад, престиж,

честь і гідність [18]. Акцентуація правореалізації та правозастосування на зовнішню суцільність тому не може дати і гарантувати в структурі ретроспективної відповідальності ефекту виправлення й перевиховання [26], які в своїй основі є внутрішньо духовними феноменами, хоча й породженими соціально-онтологічними чинниками, до яких, зокрема, належить совість.

Абсолютна відповідальність це смерть права. Право з необхідністю передбачає безвідповідальність, породжує її, виступаючи формою її постійного додання.

Людина не може бути постійно відповідальною, якщо не хоче перетворитися на механізм. Людина може бути принципово відповідальною, якщо в самій відповідальності вона відкриває творчі потенціали, які роблять відповідальність цікавою, захоплюючою і результативною. Тільки результативна відповідальність здатна до саморозвитку, і саме така відповідальність необхідно передбачає елемент творчості. Ефективізація неможлива як тривалий процес, якщо вона ґрунтується на простій інтенсифікації, а не на творчій переробці самої структури наявних механізмів відповідальності. Безвідповідальність дає “стрибок”, проте не забезпечує розвитку.

Чому Безвідповідальність утворює саму стихію й атмосферу Буття? Відповідальність вважається онтологічною, проте в стихії суцільного не є переважною і посідає жалюгідно мізерне місце. Прояви автентичної відповідальності постають як миттєві блискавки на тлі миру, в найкращому випадку, як маленькі зірочки серед густої ночі безвідповідальності. Людина рідко міркує про зірки як натяки на онтологію Всесвіту й про те, що вона є миттєвою миттю на його поверхні. Безвідповідальність більш онтологічна в суцільному, ніж відповідальність. Є певне дзеркальне співвідношення Буття і Суцільного як Відповідальності й Безвідповідальності. Відповідальність вкорінена в самій субстанції буття, безвідповідальність є тільки її моментом, умовою, середовищем, випадковим в тотально-глобальній необхідності Буття. Як безвідповідальність воює з Відповідальністю в сфері Буття, так відповідальність воює з Безвідповідальністю в сфері Суцільного. Безвідповідальність є стихією і повітрям Суцільного. Безвідповідальність діє як відповідальність, подібно до того як Диявол діє в образі благого порадирика-Змія. Безвідповідальність завжди приховується, ховається в темноті, світло викриває безвідповідальність і перетворює її на відповідальність. Темність, прихованість і таємничість – субстанціальні властивості безвідповідальності.

Світло викриває безвідповідальність і трансформує її у відповідальність і покарання. Тому в нашому світі мало світла. Наш світ темний, і чим більше його намагаються зробити світлішим, тим він стає складнішим і темнішим. Темність є формою існування світу, історія тільки просвітлюється, оскільки поступово її виносять на світло і це можливо тільки тому, що відповідати вже нікому. Чому ближня історія свідомо і офіційно утримується в державному секреті із встановленням строку давності? Тому що є ще за що відповідати. Коли вже нікому відповідати і час вивірюватиме відповідальність, тоді й можна таємницю як безвідповідальність вивести на світло. Відповідальність і світло, відповідальність і ясність, відповідальність і відкритість – антиномії безвідповідальності. Проте свідомо настановою відповідальності ще не гарантує ясності, тому ясність і неясність завжди віртуальна як і відповідальність і безвідповідальність.

В суспільстві і праві тому встановлюється і проголошується принцип невідворотності відповідальності, що він є найбільш яскравим показником відсутності реальної відповідальності на практиці. Відповідальність існує і реалізується настільки, наскільки це необхідно для підтримання самого суспільства як цілого. Відповідальність завжди посилюється в цілісній системі, якщо їй загрожує руйнація і розвал. При стабільності системи існують оптимально допустимі межі безвідповідальності як гносеологічні розвідники динамічного зростання системи. У праві таку роль виконують дозволяючі норми, і якщо в їх межах реалізуються акти об’єктивно шкідливі системі, вони все одно вважаються правовими. Право дає можливість отримати задоволення від безвідповідальності, якщо це істотно не загрожує самій системі, в якій інші теж намагаються отримати частку безвідповідальності. Тому відповідальність є системоутворюючим механізмом суспільства за своїм значенням, проте не за своїм обсягом. Безвідповідальність складає атмосферу й основне середовище існування відповідальності як серцевини суспільства і буття як субстанції.

Закон зворотньої оцінки чітко викриває механізм дії безвідповідальності: вона завжди постає і представляється як відповідальність. Безсвідоме як безвідповідальність видає себе в чисельній кількості дрібниць як контрольована форма відповідальності [27, с. 202-309]. З цього складається стихія соціальної віртуальності відповідальності-безвідповідальності.

Відповідальність може бути комплексом і безвідповідальність може бути комплексом. Відповідальність стає комплексом, коли захоплює стихія вільної безвідповідальності, коли постійно вимушений приховуватися і висвітлюватися як відповідальний, проте постійне приховування покривається масою невимушено-безсвідомих актів як викриваючих автентичну безвідповідальність. І навпаки, безвідповідальність стає комплексом, коли тоталізується явна і неявна відповідальність, від якої швидко стомлюєшся і стаєш свідком провалу в безвідповідальність, проте ця безвідповідальність не дає спокою і радості, над нею як Дамоклів меч висить відповідальність і постійно мучить і звинувачує. Відповідальність-комплекс так само мучить і безвідповідальність-комплекс мучить.

Хоча можлива відповідальність як радість і безвідповідальність як радість. Відповідальність як радість є зв'язок із буттям, наближення до Буття, духовне заспокоєння в онтологічному спокої як життєвій основності.

Відповідальність є Спокій, основність, тому що ґрунтується на бутті яке є сутністю. Буття спокійне, воно не поспішає. Відповідальність не завжди спокійна, коли поспішає відповісти і натикається на безвідповідальність. Реальна, автентична відповідальність вчасна і спокійна. Заздалегідь-відповідальність неефективна, хоча ефективна відповідальність завжди відповідальність-заздалегідь. Відповідальність має свій час. Невчасна відповідальність – безвідповідальність. Відповідальність оптимально темпоральна.

Відповідальність має темпоральні межі із відповідними хроновластивостями, характерних для різних структурно-ієрархічних видів відповідальності.

При наближенні до Буття час відповідальності уповільнюється, при наближенні до Суцього він прискорюється. Така ж хроносистема правової відповідальності: конституційна відповідальність має значно триваліші часові межі, ніж, скажімо, цивільно-договірна відповідальність, визначена строком договору. Строк функціонування суцього визначає строк відповідальності, проте суще, засноване на бутті і ним визначене, не знімає відповідальності як такої, що є характеристикою самого буття, а не суцього [21, с. 205].

В суцшому відповідальність висвітлює субстанцію буття, безвідповідальність – субстанцію людини. Людина абуттєва істота в розумінні буття-ніщо істоти. Небуття визначає буття людини як безвідповідальність саму її сутність.

Безвідповідальність – “ефективний” спосіб обходу відповідальності. Черга є простим свідченням “безвідповідальної онтології” людини: вистояти велику чергу складно, це вимагає багато часу. В довгій черзі час уповільнюється, видається неефективним, “марним”. Обхід черги є форма самоствердження – який я спритний, що знайшов спосіб прискорити чи обійти чергу (домовився з кимось, вигадав причину пропустити мене поза чергою, зробив вигляд, що не помітив черги, черга це серйозно, а мені тільки на хвилиночку і т. ін.). Черга завжди має ціну. Чим довша і триваліша черга, тим її цінність вища. Те, що вистояв чергу, свідчить про мою волю і це теж є свідчення моєї самодостатності.

Злочин – це користь, отримана поза чергою. Швидко благо теж свідчить про мою самодостатність: усі інші дуже довго мучаються, витрачають багато часу на отримання блага, яке я отримав швидко і легко, я кращий, а вони наївно недалекоглядні. Злочин завжди соціально позачерговий і несправедливий з огляду на прийняті в суспільстві чергоправила отримання блага [23]. Черга це завжди черга за благом. Дострокове отримання блага це ще більше благо, ніж благо просто чергове. Злочин завжди достроковий і тому гордо самозадоволений.

Буття також має свою чергу. Тому воно завжди справедливе, оскільки ніколи в своїй черзі не поспішає. Йому нікуди поспішати, хіба що до буття, яким воно вже саме по собі є. Все, що має статися, станеться; все, що уповільнюється, прискориться, але й уповільнення й прискорення стосовно вічності тотожні. Черга буття це черга самореалізації буття, яке все одно станеться, тому самореалізація буття нецікава, цікава неререалізація. Людина цікава тому, що може бути нереалізованою, вона неспокійна в своїй нереалізованості. Але буття жорстоко грається з людиною, надаючи їй обмаль часу на реалізацію, багато хто не встигає, заплутуючись у правилах гри, які нав'язує буття. Хіба вони винні, ці люди, що їм не відразу відкриті правила буття, зрозумілі іншим. Саме буття їх зробило менш зорієнтованими, ніж інші, але привило ті ж потреби, що й іншим. Буття несправедливе у своїй справедливості. Одне сподівання на Бога, який абсолютно справедливий. Бог і є Справедливість у реалізації відповідальності. Пекло – юридизований принцип невідворотності відповідальності, забезпечений божим судом, абсолютно справедливим і надійним. У житті земному такого не буває, тут свої закони, царство Цісаря. Цісар це бог Буття, Бог це цар Духу. Хіба справедливість

можлива тільки в царстві Духу? Для чого необхідна справедливість на землі?

Є чергова справедливість і є позачергова, відповідальна і безвідповідальна.

Чергова справедливість відповідальна, тобто відповідає порядку (регламентації) отримання благ. Чим благо цінніше, дорожче, тим довша і триваліша черга за ним, оскільки вартість визначається часом на виробництво даного блага. Багатство це і є накопичений час, тому можна за час власного життя накопичити часу значно більше, ніж час власного життя. Дім, дерево, син – символічний показник загальноприйнятої вартості часу життя середнього чоловіка. Встигнув-невстигнув – простий і звичний показник відповідальності-безвідповідальності на фоні обмеженої тривалості життя. Причини-пояснення мало кого втішають і рідко беруться до уваги в стереотипі сучасної культури як результативності, тому критерій моральності й справедливості тут відходить на друге, а то й останнє місце. Позачергове благо може бути отримане тільки двома можливими способами: або за рахунок інтелектуальних переваг і творчого підходу до функціональної діяльності, або за рахунок інших, використовуючи при цьому як прикриття моральні гасла. Оскільки талант і здібність, не кажучи вже про геніальність, завжди складали абсолютну меншість людства в усі часи і в будь-якій країні, а потреба в благах і задоволеннях закладена в кожній людині, то залишається один-єдиний спосіб захоплення благ – неправда як основний метод обґрунтування й отримання благ, причому неправда спрямована не тільки назовні, але й на внутрішнє, на самого себе, тобто самообман як гарантія психічної рівноваги і морального самообґрунтування [3]. Чи є тоді підстави дивуватися феномену тотальної брехні-неправди на різних рівнях соціальної ієрархії суспільства? Чи є підстави дивуватися тотальному цинізму, характерному для абсолютної більшості різних сфер соціального буття, починаючи від політики й завершуючи релігією і мистецтвом, як це робить Петер Слотердайк в своїй праці “Критика цинічного розуму” [22]. Брехня і цинізм були, є і завжди будуть у суспільстві на всіх його рівнях, оскільки складають саму онтологію людини, яка *відносно* талановита, але *абсолютно* ненаситна.

Онтологія людини визначає онтологію суспільства, а останнє визначає характер права, встановленого в даному суспільстві і для даної людини. Встановлене право регламентує критерії і порядок відповідальності, характерні для даного суспільства, але відрізняється воно від пра-

вил іншого суспільства тільки національно-історичними відмінностями, оскільки відповідальність онтологічна, як зазначено, і випливає з природи людини і нею зумовлена. Отже, мораль і право як відповідальність є формою реакції суспільства на безталанність людини, яка потребує блага.

Суспільство зазвичай експлуатує здібності й таланти як основні джерела соціальної енергії та розвитку, водночас, об’єктивно вимушене “придушувати” їх, як потенційних конкурентів і основних претендентів на соціальне благо: без таланту й інтелекту неможливий розвиток суспільства, але з прийняттям їх як єдиних критеріїв отримання благ абсолютна більшість залишилася б без тих благ, на які за даними критеріями не можна було б претендувати. Виникає необхідність у відповідальному нівелюванні таланту й інтелекту як підстави для отримання рівного блага іншими. Зовнішня відповідальність як знаряддя посередності і також “безвідповідальність” надлюдини як відповідальність перед самою собою була обґрунтована у філософії Ф. Ніцше. Вся його концепція побудована на експлікації морально-психологічного механізму боротьби мас із талантом, релігії та моралі як відповідальності й знаряддя захисту слабких, тому воля до влади є формою самоствердження особистості, а надлюдина і є самореалізована особистість.

Заклавши волю до влади в онтологію людини, Ніцше “забув” чи “втратив” важливіший критерій допустимості запуску механізму волереалізації як основний запобіжник її саморуїнації – абсолютну цінність і першовластивість людської субстанції – Любов. Любов як Дух, Любов як Радість, Любов як Справедливість, Любов як Свобода. Свобода надлюдини у Ніцше це, на жаль, свобода без Любові, це свобода самотності в своїй волетотожності як продукту влади. Влада і Любов взаємовиключні поняття. Влада реалізується завдяки виключення Любові зі структури владовідносин (пригадаймо, що право є формою примусу), а Любов нівелює потребу у владі. Єдність Влади і Любові це Мистецтво, так само як єдність Права і Свободи це Справедливість. Ні мистецтво, ні справедливість не можуть бути і не можуть стати механічними, регламентованими, вони можуть бути тільки продуктом Творчості, а вона завжди під питанням і мало кому вдається, навіть якщо приймається як свідома настанова діяльності.

Чи є уникнення відповідальності онтологічною проблемою? Якщо відповідальність онтологічна, то її уникнення принципово неможливе, проте реально суще пронизане безвідповідальністю. Право є *погоней* за безвідповідальністю, як



буття намагається поглинути суще. Сущє і є полем боротьби між Буттям і Ніщо, Відповідальністю і Безвідповідальністю [6]. Чому ця боротьба є постійно-перманентною, коли в кінцевому рахунку безвідповідальність онтологічно-об'єктивно повинна перетворитися на відповідальність і зникнути як Ніщо? Якщо Відповідальність онтологічна, то тоді безвідповідальність неонтологічна?

Онтологія має складну структуру і не становить тільки Буття. Вона включає й Небуття, а отже завжди є місце й безвідповідальності. Безвідповідальність, яка зникає в бутті відповідальності, зникає разом із Ніщо, а з ним і саме Буття як опозиція небуттю-ніщо. Отже, безвідповідальність настільки ж онтологічна, наскільки онтологічна й відповідальність. Мабуть повинна існувати більш загальна категорія, котра відображає певну надреальність, в якій відповідальність і безвідповідальність є тільки її моментами. Ми приходимо до гегелівської тричленної структури, яка не може свідчити про наявність істини. Оскільки тут ця структура нас веде, а не "самі речі". "Назад до речей", а речі свідчать, що світ і суще є страждання й напруга. Страждання вже саме собою є формою відповідальності. Чому ця наявна відповідальність не дає радості, а навпаки, стимулюючи до радості, призводить до ще більших страждань? Є капкан, пастка відповідальності, закладена в самому Бутті.

Право – це пекло відповідальності. Відповідальність є шлях до раю. Пекло і Рай починаються в мені, а отже Відповідальність починається в мені, вона манить і відштовхує. Чому відповідальність – це радість і страждання? Радість і страждання – основні онтологічно-екзистенціальні характеристики відповідальності.

Належне – джерело відповідальності. Належне – онтологічна категорія, воно онтологізує і саме право, яке тому стає онтологічним. Належне впливає з самого буття, воно і є саме буття. Буття не може бути не належним. Сущє може бути належним і неналежним настільки, наскільки воно онтологізоване в Бутті. Належне лежить в основі цінності. Істинна цінність, вища цінність завжди належна, відіграє роль орієнтиру, критерію, норми, нормативності дій. Дія, котра не відповідає цінностям, належному, безвідповідальна. Звідси онтологічний зв'язок-ієрархія: Буття – Належне – Цінність – Норма – Відповідальність – Право.

Які підстави стверджувати зв'язок Буття і Належного, стверджувати Буття як Належне? Відповідь на це питання визначатиме обґрунтованість основної тези, що Буття є Відповідальність,

яка сама є інтенцією Належного, що реалізується у двох основних формах правомірності чи неправомірності.

Засобом від супротивного питання можна поставити інакше: чи може Буття бути Неналежним? Чи взагалі буттю байдужа належність-неналежність, воно просто є і незалежне від них?

По-перше, слід виявити онтологічно-гносеологічний статус Належного: воно є ідеальне, матеріальне чи ідеально-матеріальне утворення? Відповідь на це питання значною мірою визначає природу відповідальності як основну категорію права.

По-друге, співставлення Належного і Буття передбачає розуміння природи самого Буття. Але ж відомо, що, за словами М. Гайдеггера, "поняття буття скоріш саме темне"[29, с. 3], і передбачає його герменевтичне випитування засобом сущого. Та якщо уточнювати, "від якого сущого повинен брати свій початок розмикання буття?" [29, с. 7], то в нашому випадку це – на основі екзистенціально-правового сущого.

В матеріально-фізичному світі існує абсолютне Право, побудоване на Абсолютному Законі, непорушному й абсолютно відповідальному. А де є абсолютна відповідальність, там немає безвідповідальності, а отже, немає ні відповідальності, ні безвідповідальності. Землетрус є відповідальність, чи безвідповідальність? І в цьому випадку можна стверджувати про момент відповідальності. Землетрус (геооптимізація) є результатом неоптимального накопичення земних пластів, так само як і вибух вулкану є наслідком періодичного перенакопичення оптимального тиску температур. Оптимізація на рівні фізичного світу виконує функцію відповідальності фізичних тіл, що вийшли за межі дії власних сил і порушили закони сил більш високого порядку. Отже відповідальність у межах фізичного світу можна витлумачити як певну вірогідність реалізації закону природи. Вірогідність тут означає, що закон причинності, водночас як фундаментальний онтологічно-детерміністичний принцип, не завжди діє у формі динамічної закономірності, а й у формі статистичної закономірності та має імовірну тенденцію реалізації, що є його більш фундаментальною характеристикою [20]. Статистична відповідальність дає онтичні підстави для безвідповідальності на основі певної міри свободи. Так, в античному світі Епікур обґрунтовував наявність свободи як онтологічний аналог можливого відхилення атомів у їх прямолінійному русі на протигагу детерміністично-атомістичній концепції Демокріта.

"Причина → Дія → Наслідок" – фундаментальний закон природи, що є онтологічною підставою

юридичного принципу відповідальності. Космос – стихія взаємодій, і жодне переміщення, зіткнення, вибух чи колапс викликані певними причинами і не можуть не мати певних наслідків фізичного, біологічного, соціального чи духовного характеру. Відповідальність завжди відповідальна. Вона не може бути невідповідальною, оскільки у своїх діях онтологічно не може не мати певних наслідків, позитивних або негативних. Дія без причин і без наслідків – неможлива, якщо це стагнація, то вона вже є наслідком перехрещення певних причин і є тільки моментом у наступних наслідках.

Принцип-закон “Причина → Дія → Наслідок” це специфічно-онтична експлікація онтологічно-фундаментальної сутності Буття як Відповідальності. Буття як Дія, Буття як Еволюція і Розвиток, Буття як Дух можливі і є тільки у формі Буття як Відповідальності.

Проте виникає логічне заперечення стосовного онтологічного статусу Відповідальності як субстратно-внутрішньої структури Буття: якщо відповідальність немінуча і є абсолютним законом Буття, то її не існує взагалі. Лапласівський детермінізм природи повністю позбавляє її свободи, а вона – основа відповідальності. Якщо в природі панує лапласівська, жорстко однозначна причинність і все зумовлене, ніщо й ніхто ні за що не відповідає. Як камінь “не відповідає” за те, що його хвилею штовхнув з гори вибух-грім, так і людина не повинна відповідати за свій вчинок, оскільки він обов’язково зумовлений низкою об’єктивно-психічних чи якихось інших соціально-економічних причин. Отже, абсолютна відповідальність, як зазначалося, з необхідністю зумовлює абсолютну безвідповідальність, що є дзеркальною онто-аналогією загальноююридичного принципу “*Summum jus, summa injuria*” – “Повна реалізація права веде до безправ’я”.

Історія напружених міркувань про детерміністичну природу відповідальності [31] натякає на наявність тут жахливо-кривавого кола, в якому страждали і гинули тисячі невинних. Злочин має бути покараний – абсолютна істина [24, с. 7], злочин не може бути не покараним, інакше це є природно несправедливим. Звідси й походить онтологізація існуючого в будь-якій національно-правовій системі абсолютного принципу невідворотності юридичної відповідальності.

Проте тисячі злочинців, або хоча б просто хитрих і брехливих людей, котрі незаконно захоплюють майно чи інші блага, залишаються непокараними і радіють. Вічне питання бідних і обдурених – де справедливість, де кара? Невеликою компенсацією-втішенням їм стає тільки можлива майбутня кара Бога супостатам, як мінімум при розподі-

ленні їх у пекло [17]. Нам кара тут, їм кара там. Хоча й *тут* усі небезгрішні, тобто немає гарантії у сподіваннях на рай, а *там* невідомо що є взагалі, можливо *там* взагалі нічого немає, взагалі немає *там*. Ситуація жахлива й безвихідна. Відповідально-безвідповідальне коло реалізується в принципі: відповідальність невідворотна, але безвідповідальна, за що буде відповідати і т.д.

В жодній країні світу повністю ніде не реалізується принцип невідворотності юридичної відповідальності, проте його відміна призвела б до краху її правової системи [15]. Злочинний світ чудово розуміє, що обхід дії цього принципу – справа хитрощів і спритності. Будь-який віруючий чи атеїст неодноразово порушували (чи свідомо експериментували) більш загальний принцип невідворотності відповідальності й мали з того зиск, не отримуючи за це якоїсь карі божої чи моральної. В релігії цю реальну ситуацію виправдально пом’якшує принцип – всі люди грішні, а в моралі – усі люди недосконалі. Проте якщо уявити відміну в них цього принципу відповідальності, то була б цілковито зруйнована і релігія, і мораль. Усі вони побудовані, як і право, на принципі невідворотності відповідальності як онтологічний аналог природного закону “Причина → Дія → Наслідок”, у якому наслідок завжди є обов’язковим і немінучим і виконує роль невідворотної відповідальності на всіх рівнях буття і суцього.

Тотальна відповідальність – скінчена. Динамічна відповідальність є лише специфічною формою статистичної, як фізика Ньютона – моментом фізики Ейнштейна. Тобто, Буття – відповідальне, у ньому є лише тимчасовий момент безвідповідальності, так само як у будь-якому становленні є момент ніщо. Повна безвідповідальність у житті людини є її повне Ніщо, нищівне Ніщо, яке нищівнює неніщо. Конкретно-наявне – момент нескінченно-буттєвого, тому в суцьогому як конкретно-наявному є момент безвідповідального. Якщо людина померла і не встигла бути застиглою відповідальністю, відповідають інші в загальному потоці нескінченно-буттєвого. В релігії це означає, що відповідають інші покоління, які є продовженням твого суцього. Проте така безвідповідальна людина не залишається повністю безвідповідальною, її відповідальність полягає в тому, що вона “не зачіпляється” в бутті, незаосновується і тому повністю зникає в нескінченному потоці безосновного ніщо, зникає у повному зникненні, адже тільки онтологізуюча відповідальність дає можливість (не гарантію) субстанціалізації я-тотожності в буттєутворенні вічності.

Юридична відповідальність є онто-онтичною відповідальністю. Вона субстанціальна, оскільки завжди є відповідальністю перед Буттям і не може уникнути свого онтологічного походження. Вона онтична як єдиний спосіб уникнення онтологізації правобуття-відповідальності. Онтичність права дає йому можливість бути безвідповідальним, певні межі ймовірно-безвідповідального функціонування [35]. Понад те, онтичність права це постійна боротьба з його онтологічністю як бутте-відповідальністю [6]. Право як онтичність завжди ховається за онтологічність, “натягає на себе її одяг”, залишаючись при цьому суще-онтичним, для якого суще і є суще-буттям, а право є суще-право. Онтологічне Право-Буття не уникає відповідальності, воно просто є Відповідальністю, уникає – інтерес-функціонування як суще-онтичне, в якому він реалізується, намагаючись максимально субстанціалізуватися. Субстанціалізація як марево постійно зникає, “вивірюється” з досягнених форм суще-реалізації, і тому знову і знову виникає потреба в самозакріпленні як доказовості власної субстанціальності.

*Інтерес* завжди онтичний і не просто його онтологізувати. Онтичність намагається поглинути онтологічність і стати буттям, підмінити собою буття так, щоб здавалося ніби є тільки буття-суще. Воно начебто і є справжнє тут-буття-смысл як автентичне право. У цьому розумінні інтерес завжди відповідальний перед самим собою, але безвідповідальний перед Відповідальністю. Інтерес завжди онтично ґрунтовний, однак онтологічно безосновний. В інтересі онтичність стикається з онтологічністю, а Право як Відповідальність із діяльністю як функціонуванням. Інтерес завжди є основою діяльного функціонування, яке вимушене чи просто заявляти про свою онтологічність, чи стати такою [4]. Будь-яка діяльність-функціонування має в собі елементи онтологічності, проте стати Буттєвими вони можуть за умови онтологізації Відповідальності як основи буду-буттєвості в суще-онтичному становленні.

При переході від світу фізичного до світу біологічно-живого й соціального ступінь свободи розширюється разом із характером відповідальності [36]. У світі духовному свобода досягає абсолюту, а відповідальність стає радістю. Крайні параметри (фізичне і духовне) в людині як самовираженні буття, взаємовизначають одне одного: акцентуація біологічного й фізичного мінімізує духовне, проте є умовою духореалізації; акцентуація ж духовного мінімізує фізично-біологічне, проте є джерелом їх екстатичності й саморегуляції.

Вбивство – це самовбивство Буття. Тому Буття може бути відповідальним перед самим собою за своє Сущє, як і Право відповідалізується в процесі онтологізації за свою неправість. Вбивство іншого (фізичне або моральне) – буттєве самовбивство самого себе як породженого Сущє-Буттям, тому не може не бути безвідповідальним. Жертва вбивства не може прийняти безвідповідальності сущого і висуває свої претензії Буттю, яким вона породжена. Жертва злочину є проявом безглуздості Буття, яке претендує мати Смысл. Тому буття це Становлення, а не Status quoі-Буття. Перед ким відповідає Буття за невинну жертву? Невинна жертва є обвинувачення Буттю за його безвідповідальність. Якщо буття може бути безвідповідальним, то як воно може вважатися відповідальним. Уникнення відповіді на проблему безневинної жертви й перенесення її у план онтично-сущого означає втрату можливості розуміння самого Буття як відповідального за самого себе. Відповідальність без вини в цивільному праві натякає на певну відповідальність безневинної жертви і начебто відводить обвинувачення в бік онтологічно-буттєвого. Проте антиномія залишається: буття відповідальне і водночас по-роджує безневинні жертви, за які не відповідає.

Безневинна жертва свідчить про те, що проблема реальності права чи правової реальності ставить водночас і проблему антиреальності чи нереальності права, неправда в рамках права [14]. Право може бути і несубстанційним, формально порожнім, коли форма, процедура “поглинає” зміст і зміст у нищівне ніщо. Антиправова реальність “роз’їдає” правову, як і Ніщо утверджується в Бутті шляхом його нищівної асиміляції та редукції до Ніщо як підміни Буття. Претензія Ніщо на п’єдестал Буття – довічна інтенція нищівного Ніщо як сублімативно-компенсаторного устремління порожнечі, яка намагається себе заповнити. Через жертву право самостверджується, через примус – реалізує покарання [25], завдяки духовно-субстанційній справедливості – стає Правом.

Покарання – це самовідновлюча функція Сущого. Страждання і муки відповідальності – це крик Буття про свою небуттєвість й тимчасова поразка перед нищівним Ніщо [28]. Проте, у переживанні відповідальності нищівне може не тимчасово, а в самій основі перебороти буттєве, тому Відповідальність ніколи не однозначна. “Виправлення і перевиховання” – мрія юристів, яка ніколи до кінця не була реалізована, навпаки, сучасна пенітенціарна система з погляду вказаної мети містить у собі прихований механізм, який зазвичай призводить до абсолютно протилежних результатів.

Відповідальність – поле битви Буття і Небуття. Перемоги Небуття в структурі Відповідальності викликають руйнівні процеси у правовій системі. Так, в остаточному варіанті Конституції України [1] було відхилено положення про наявність і правовий статус Громадянського суспільства, понад те, у тексті Конституції взагалі не згадується термін “громадянське суспільство”, хоч очевидно й відомо, що в загальноприйнятій юридичній конструкції правової держави передбачається як абсолютно необхідний елемент наявність у ній громадянського суспільства як гарантії того, що держава може стати справді правовою, а не просто законозабезпеченою. Без нього не уникнути авторитаризму і свавілля влади й досягти реальної демократизації суспільства. Незважаючи на те, що в ст. 8 Конституції проголошується принцип верховенства права [10], стаття про громадянське суспільство як один із необхідних принципів правової держави в остаточному варіанті в ній була відхилена, хоча правість правовій державі може гарантувати й забезпечувати тільки і саме громадянське суспільство. Чому це так сталося абсолютно зрозуміло – громадянське суспільство є гарантією відповідальності держави перед народом [32]. Зрозуміле тому й неодноразове неприйняття варіантів закону “Про громадянське суспільство” Верховною Радою України – ніхто не бажає зайвої відповідальності, тим більше субстанційно-буттєвої, вираженої через громадянське суспільство. Громадянське суспільство є соціально-правовою відповідальністю тому, що за своєю природою вона об’єктивно передбачає і вимагає перш за все *прозорості*. Відповідальність – прозора, Безвідповідальність потребує темноти, *прихованості*, а тому й використовує хитрощі й неправду як засоби уникнення відповідальності [3].

Громадянське суспільство як соціобуттєвий феномен відповідальне перш за все перед собою, а тому воно відповідальне й за Право, без якого воно Ніщо. Право є гарантією громадянського суспільства як такого, тому воно потребує його і тільки тоді громадянське суспільство може бути відповідальним за все суспільство в цілому, а воно теж є об’єктивною умовою існування громадянського суспільства.

Подібні ж проблеми виникають і у зв’язку з відповідальним, тобто правовим, статусом інституту президентства: повноваження надмірно значні – відповідальність мінімальна. Дана ситуація характерна для абсолютної більшості країн світу, оскільки проблема розв’язування суперечності між необхідністю достатніх повноважень Президента для вирішення владно-управлінських завдань і постійною загрозою авторитаризму чи, навпаки, неефек-

тивністю регулятивних потенціалів даного інституту є полем скоріш для мистецтва політики, ніж для нормативно-інструктивної регламентації, яка ніколи не дає очікуваних гарантій, а тільки як паліатив приховує внутрішню суперечність самого інституту. У будь-якому разі аспект відповідальності тут завжди мінімізується та свідомо ускладнюється через особисті та національно престижні інтереси. Проте “захист” від відповідальності тільки заважає регулятивній ефективності як самому інституту президентства, так і всій системі, оскільки дає простір для безвідповідальних процесів у самому суспільстві. Етап приватизації промисловості в специфічних формах відбувався у нас саме в умовах вказаних процесів. Тепер, коли виникає потреба в трансформації основних інститутів влади, очевидно неефективних, сама реформа проголошується під гаслами обмеження повноважень Президента і перенесення їх на Парламент: президентсько-парламентська республіка перетворюється на парламентсько-президентську. З погляду критерію відповідальності ситуація тільки ускладнюється і якщо недостатньо відповідальним був інститут президентства, то ще менш відповідальними є колегіально-парламентські рішення – не персоніфіковані й тому ще більш безвідповідальні. Достатньо зручна ситуація і умови тепер складаються (або свідомо створюються) для другого етапу ще більш специфічної приватизації – землі. Хоч у цьому також є *ratio* і своя логіка відповідальності. Річ відповідальна відповідальному [33]. Інститут позовної давності якраз і свідчить, що він, володілець, не бажає відповідати і дбати про неї, і вона відповідає іншому [5]. Річ як онтичний символ онтологічності також відповідальна. В речі Буття через суще говорить відповідально, тому що Відповідальність є мовою Буття.

Суще намагається поглинути Буття, а Відповідальність – Безвідповідальне як запах Свободи. Безвідповідальність є Свобода, вкорінена в Бутті, тому є онтологічною відповідальністю за Буття. Свобода настільки ж онтологічна і буттєва, наскільки безвідповідальна і несубстанційна, вона є формою розвитку Буття і тому є основою його субстанційної відповідальності.

Право онтологічне тому, що воно Відповідальне. Відповідальність – саме Буття яке є Свобода. Свобода настільки ж відповідальна, наскільки й “безвідповідальна”, тому вона є безосновна основа Буття. Відповідальність настільки ж є формою свободи, наскільки й несвободи, вона є віртуальним полем боротьби свободи і несвободи. Буття в своїй буттєвості через Становлення

перетворює відповідальність-як-несвободу на Відповідальність-як-Сво-боду і таким чином стає Правом.

### Список літератури

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 440.
2. Алексеев Н. Н. Обязанность и право. – Женева, 1958. – 9 с.
3. Дубровский Д. И. Обман. Философско-психологический анализ. – М.: РЭИ, 1994. – 120 с.
4. Иеринг Р. Цель в праве. – Т. I. – СПб., 1881. – 412 с.
5. Иеринг Р. Теория владения. – СПб., 1895. – 47 с.
6. Иеринг Р. Борьба за право. – 2-е изд. – СПб., 1904. – 96 с.
7. Ильин И. А. О совести // Собр. соч. в 10 тт. Т.1. Путь духовного обновления. – М.: Русская книга, 1993 – С. 110-141.
8. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації /Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
9. Канке В. А. Этика ответственности. Теория морали будущего. – М.: логос, 2003. – 352 с.
10. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і верховенства Конституції України: співвідношення // Конституційне будівництво в Україні: теорія та практика. – Ужгород: Закарпаття, 2000. – С. 27-34
11. Кули Ч. Х. Социальный аспект совести // Кули Ч.Х. Человеческая природа и социальный порядок. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – С. 255-286.
12. Лейст О. Э. Методологические проблемы юридической ответственности // Проблемы теории государства и права / Под ред. М.Н. Марченко. – М.: Проспект, 1999. – С. 469-498.
13. Липинский Д. А. Проблемы юридической ответственности. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 387 с.
14. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. – Харьков: Право, 2002. – 318 с.
15. Малаш Т. А. Принцип неотвратимости юридической ответственности. – М.: ЮИ МВД РФ, 1998. – 73 с.
16. Малейн Н. С. Современные проблемы юридической ответственности // Государство и право. – 1994. – № 6. – С. 23-32.
17. Москалькова Т. Н. Противодействие злу в русской религиозной философии. – М.: Проспект, 1999. – 128 с.
18. Недбайло П. Е. Объективное и субъективное в праве (к итогам дискуссии) // Правоведение. – 1974. – № 1. – С. 14-25.
19. Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве. – Душанбе: Ифрон, 1972. – 224 с.
20. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М.: Прогресс, 1986. – С. 406-422.
21. Райнах А. Априорные основания гражданского права // Собр. соч. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2001. – С. 153-326.
22. Слотердайк П. Критика цинического разума / Пер. с нем. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2001. – 584 с.
23. Сорокин П. Преступление и кара, подвиг и награда. Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали. – СПб.: Изд-во РХГИ, 1999. – 447 с.
24. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Т. 2. – Тула: Автограф, 2001. – 686 с.
25. Толстой Л. Н. Наказание // Толстой Л.Н. Путь жизни. – М.: Республика, 1993. – С. 186-199.
26. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюремным содержанием. – М.: Добросвет-2000; Городец, 2000. – 463 с. – с. 368.
27. Фрейд З. Психология бессознательного. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
28. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы. – М.: Ad Marginem, 1999. – 479 с.
29. Хайдеггер М. Бытие и время. – М.: Ad Marginem, 1997. – 451 с.
30. Чукреев А. А. Добросовестность в системе принципов гражданского права // Журнал российского права. – 2002. – № 11. – С. 100-105.
31. Шаргородский М. Д. Детерминизм и ответственность // Правоведение. – 1968. – № 1. – С. 40-57.
32. Шон Д. Т. Конституционная ответственность // Государство и право. – 1995. – № 7. – С. 35-43.
33. Штурнер М. Единственный и его собственность. – Харьков: Основа, 1994. – 559 с.
34. Austin J. Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law. – In two vols. – Vol. I. – Third ed. – London, 1869. – 524 p.
35. Moor, Michael S. Excerpts From Legal Reality: A Naturalist Approach to Legal Ontology // Association. Journal for Legal and Social Theory. – 2003. – Vol. 7. – № 1. – P. 145-157.

## **ОНТОЛОГИЯ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

Бытие возникает из Ничто как Ответственность. Качественно-пространственные уровни Бытия – это уровни Ответственности. Время есть Ответственность, она всегда имеет своё время. Быстрота – пафос Безответственности как иллюзии свободы. Ответственность – духовно-внутренне-конструктивна, Безответственность – внешне-поверхностно-результативна. Ответственность есть мера человека. В то же время Ответственность – субстанция Права. Право настолько субстанциально, насколько ответственно. В основе Права лежит структура ответственности. Любая категория или концепция права могут быть проверены на эвристичность как специфические конструкции эффективной ответственности. Ответственность – системообразующий механизм общества и права, с усилением их целостности повышается и усложняется ответственность. Ответственность – поле борьбы Бытия и Ничто в сфере Сущего. Победы небытия в структуре ответственности вызывают разрушительные процессы в правовой системе. Вещь отвечает ответственному. В то же время Интерес всегда ответственный перед собою, но не всегда ответственен перед Ответственностью. Убийство – самоубийство Бытия. Наказание – функция самообновления Сущего. Гражданское общество – онтология Ответственности в структуре правового государства. Бытие в своей бытийности суще-права через функционирование ответственности как несвободы переходит в Ответственность как Свободу и становится Правом.

*А. А. Kozlovskiy*

## **ONTOLOGY OF LEGAL RESPONSIBILITY**

Being comes from Nothing as Responsibility. Qualitative and spations levels of Being are the levels of Responsibility. Time is Responsibility, it always has its time. Rapidity is the pathos of Irresponsibility as illusion of freedom. Responsibility is the spiritually inner constructive, Irresponsibility is the outer superficial resultative. Irresponsibility is a measure of a human. At the same time Irresponsibility is the substance of law. Law is as substantial as it is responsible. The structure of responsibility underlies law. Any category or law concept may be verified heuristically as specific constructions of effective responsibility. Responsibility is a system forming mechanism of society and law with their emphasis on integrity? Responsibility is increased and gets more complex. Responsibility is the battle-field of Being and Nothing in the sphere of Existence. The victories of non-beings in the structure of responsibility cause destructive processes in legal system. The thing responds to the responsible. At the same time interest is always responsible before itself but not always before Responsibility. Murder is a suicide of Being. Punishment is the function of self-renewing of Existence. Civil society is ontology of responsibility in the structure of a legal state. Being in its beingness of Existence law through functioning of responsibility as non-freedoms into Responsibility as Freedom and becomes Law.